

БЮЛЕТЕНЬ ТРЕТЬОГО МІЖНАРОДНОГО НАУКОВОГО ФОРУМУ

«СУЧАСНА АНГЛІСТИКА: МОВА В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ»

Самохіна В.О., канд. філол. наук (Харків)

Третій міжнародний науковий форум знову зібрав у Харкові науковців України, Росії, Германії, щоб обговорити найактуальніші проблеми вивчення англійської мови, які знаходяться у межах її різноманітних сучасних напрямів і парадигм: когнітивної лінгвістики, теорії дискурсу, функціонально-комунікативної лінгвістики, лінгвокультурології, лінгводидактики, лінгвістики тексту, перекладознавства.

Випуск двох частин збірки, в якій доктори, кандидати наук, викладачі, аспіранти та пошукачі Опублікували результати своїх досліджень, послужить подальшому розвитку важливих наукових напрямів і буде сприяти рішення фундаментальних питань науки про мову як основному засобу людського спілкування, а також проблем викладання і вивчення англійської мови.

Проведення міжнародного форуму, статті збірок, безперечно, являють собою теоретичну і методичну цінність. В роботі конференції прийняли участь більше 100 учасників, і ми безкінечно вдячні за їх цікаві ідеї. Форум відкрив проректор з наукової роботи Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, проф. І.І. Залюбовський. З привітанням до учасників Форуму звернулася декан факультету іноземних мов проф. В.Г. Пасинок.

Форум привернув увагу широкої аудиторії вчених-англістів і викликав жваві дискусії на пленарному засіданні та семи дискусійних столах.

В своєму блискучому докладі «Лінгвокогнітивне моделювання як засіб реконструкції індивідуально-авторського світобачення (на матеріалі трагедій Шекспіра)», який відкрив пленарне засідання Форуму, д-р філол. наук, проф. В.Г. Ніконова (Дніпропетровський університет) підкреслила, що сучасні лінгвопоетичні студії, виконані в межах когнітивної парадигми, характеризуються зосередженістю на з'ясуванні закономірностей концептуалізації та категоризації світу в літературному творі. На думку В.Г. Ніконової, у ракурсі когнітивно-дискурсивної парадигми відкриваються нові перспективи осмислення і творів Шекспіра як знакової фігури для британської спільноти. П'єси драматурга розглядаються невідривно від їхнього творця як виразника духу своєї епохи. Через мову шекспірівських драм дослідники проникають у дійсний світ того часу, розкривають фрагменти культури Єлизаветинської Англії, визначають особливості мовної особистості письменника.

У руслі новітніх тенденцій когнітивної поетики пропонується поетико-когнітивний підхід до аналізу трагічного в п'єсах Шекспіра з метою визначення індивідуально-авторських

сміслів, які відрізняють особисте світосприйняття Шекспіра від загальнокультурного. Основу поетико-когнітивного підходу становлять процедури лінгвокогнітивного моделювання, по-перше, трагедійної картини світу в п'єсах Шекспіра, по-друге, художніх концептів і, по-третє, самого концептуального простору трагічного. У результаті лінгвокогнітивного моделювання картини світу в шекспірівських трагедіях автор пропонує модель трагічного, що складається з п'ятих модулів: фонового, жанрового, текстового, мовного і концептуального. Фоновий модуль розкриває вплив широкого культурного і соціально-історичного контексту на світобачення Шекспіра, жанровий – встановлює зумовленість способу зображення дійсності в шекспірівських п'єсах, жанровою своєрідністю трагедій, текстовий – відбиває реалізацію трагедійної картини світу в аналізованих текстах, мовний – визначає мовні засоби репрезентації трагедійної картини світу, концептуальний – виявляє втілення авторського світобачення в художніх концептах, вербалізованих у п'єсах Шекспіра.

На пленарному засіданні значна увага була приділена проблемі вивчення ефектів означування в лінгвістиці. Цю тему розкрила д-р філол. наук, професор кафедри англійської філології ХНУ імені В.Н. Каразіна О.І. Морозова. Вона відзначила, що основною рисою діяльнісного стилю мислення, який наприкінці ХХ ст. став альтернативою раціоналізму класичного типу, є зсув фокусу уваги з природи об'єктів пізнання на ситуативні умови їх формування. У лінгвістиці ця методологічна настанова зумовила, зокрема, посилення інтересу дослідників до вивчення різноманітних ефектів, які виникають у мовленнєвому спілкуванні, таких, як емотивна забарвленість тексту [В.І. Шаховський], комізм [В.О.Самохіна], обманне очікування [А.В. Умеренкова], деякі різновиди так званої «непрямої» комунікації [В.В. Дементьев]. Як вважає О.І. Морозова, ефекти означування є особливо відчутними, коли змістова наповненість висловлення, що є продуктом смислотворчої діяльності суб'єкта-інтерпретатора, відрізняється від змісту, що пов'язується з цим висловленням конвенційно.

Пленарне засідання продовжила докторант кафедри англійської філології ХНУ імені В.Н. Каразіна В.О. Самохіна. В доповіді на тему «Про сміх майже всерйоз» вона підкреслила, що англومовний жарт як мовленнєвий жанр функціонує в рамках гумористичного інтрадискурсу – прагмалінгвістичного різновиду дискурсу – що обумовлює можливість структурації дискурсу й виявляє прояв інконгруентності на дискурсивному рівні. Такий підхід дає можливість побудувати цілісну концепцію англومовного гумору малих форм як текстово-дискурсивного утворення на основі аналізу цілої низки мовленнєвих і немовленнєвих факторів, які визначають його формування й інтерпретацію як інтелектуально-емоційної діяльності. До аналізу тексту жарту вперше застосований когнітивний механізм – інконгруентність, що експлікується як порушення валоративних, мовних, мовленнєвих та інших норм. Суть цього механізму – в

додатковій інтенсифікації й інтерпретації суб'єктивної емоційно-оцінної ситуації немовленнєвої дійсності з урахуванням комплексу дискурсивно-мовленнєвих, мовленнєво-стилістичних і жанрових факторів, які обумовлюють його формування й функціонування й, таким чином, створюють комічний ефект. У плані семантики інконгруентність проявляється в карикатурному зображенні образу, обіграванні двозначності; у плані прагматики – у висміюванні персонажу, в розумінні його статусу у вигляді жартівливого перекидання загальноприйнятих норм; у плані синтактики – у співвідношенні жарту з його формальними типами.

На пленарному засіданні докторант кафедри перекладу ХНУ імені В.Н. Каразіна І.Є. Фролова присвятила свою доповідь розгляду чинників дискурсивної діяльності, вказавши на взаємозв'язок та взаємодію мови, свідомості й дискурсу за принципом адаптації системи та середовища. Під кутом зору комунікативно орієнтованого аналізу до цих координат, як свідчить це дослідження, потрібно додати ще й мовлення. Проведений аналіз механізмів та засобів реалізації стратегії конфронтації в англомовному дискурсі доводить, що усі складники постають як «сполучені сосуди».

Завершила пленарне засідання доповідь докторанта кафедри англійської філології ХНУ імені В.Н. Каразіна Є.В.Бондаренко «Cognitive transformations in British teenagers' world image», в якій розглянуто тенденції розвитку лексики Британських підлітків, що маніфестує когнітивні трансформації в їхньому світовому іміджі. Авторка навела цікаві приклади вживання тінейджерями релігійної, фольклорної, історичної, суспільної лексики.

На форумі широко дискутувались проблеми *когнітивної лінгвістики*. Д-ром філол.наук проф. Л.І. Белеховою (м. Херсон) розглянуті когнітивні перспективи в американській поезії; д-р філол.наук., проф. В.В. Михайленко (м. Чернівці) – питання вербалізації концепту НОМЕ; канд.філол.наук Л.Ф. Бойцан (м. Київ) – лінгвокогнітивні особливості функціонування апозитивних конструкцій у поетичному тексті; канд.філол.наук, доц. Л.Л. Ємельяновою (м. Одеса) – діапазон вивчення концепту; пошукачем І. Ю. Набоковою – концепт «Перша леді», як об'єкт смислової рекомбінації в американському газетному дискурсі. У статті д-ра філол.наук., проф. А.М. Приходька «Самоорганізація концептуальних систем» розглянуто поняття концепту, як вимірювальної одиниці менталітету, найбільш суттєвою властивістю якої є ціннісні орієнтири етнопсихологічного, лінгвокультурного та соціодискурсивного порядку. Невід'ємними атрибутами концептосистем, на думку А.М. Приходька є безліч зв'язків, цілісність і структурованість, які характеризуються принципами як логічності та мінливості, так й ієрархічності/ лінійності, ізо- /поліморфізму, симетрії / асиметрії, стійкості/ нестійкості і т.д.

В дискусії по цьому питанню було відзначено, що системний підхід до вивчення концептуальних цінностей дозволяє отримати достатньо переконливі відомості про когнітивні

джерела не тільки окремих лінгвоспецифічних участків, але й всього лінгвоментального надбання людства. Досить серйозні перспективи в цьому плані відкриває міжмовленнєве зіставлення – найбільш ефективний спосіб вивчення національно-культурної своєрідності життєвого миру людини.

У статті д-ра філол.наук, проф. Л.А. Фурс (м. Тамбов, Росія) було ретельно висвітлено лінгвокогнітивні основи маніпулятивності у передвиборчому дискурсі. Зокрема відзначено, що у ситуації передвиборчих дебатів політиком створюється модель індивідуально-авторського осмислення світу, що фактично являє собою штучний конструкт, який створюється політиком в маніпулятивних цілях. Індивідуально-авторська модель світу конструюється політиком під впливом не стільки індивідуального досвіду вивчення, скільки певних комунікативних установок та ідеологічних стереотипів та цінностей тієї соціальної групи, до якої він належить. Головними когнітивними механізмами формування індивідуально-авторської картини миру є механізми встановлення когнітивної домінанти та переакцентуації.

Д-р філол.наук, проф. С.О. Швачко (м. Суми) розглянула проблему когнітивних зон номінацій природних явищ. На думку вченого, словам на позначення природних явищ притаманні універсальні риси. Їх назви усталені та широко відомі. Цим номінаціям властиве повноголосся інновацій, які віддзеркалюють когнітивний досвід мовців та етапи пізнавальної діяльності. У мовній картині світу виокремлюється декілька когнітивних зон стосовно етапів пізнання навколишнього світу. На першому етапі когніції природні явища виступають об'єктом пильного спостереження. Людина уважно приглядається до них та оновлює у своїй практиці. Небо, сонце, земля – все те, що є над головою, під ногами та навколо, стає об'єктом осмислення.

Актуальні на сьогодні і *проблеми теорії інтертекстуальності*. Ю.О.Дмитренко (м. Харків) вважає, що роботи, присвячені дослідженню інтертекстуальності у творчості Шекспіра, не є численними. Отже, ця тема потребує подальшого дослідження та аналізу. Крім того, багато нового може дати теорія про особистість Шекспіра, яка, безумовно, відображена в його творах і прояснює численні загадки його творчості. Автор вважає, що Шекспір є одним з найбільш цитованих авторів, твори якого є невичерпним джерелом алюзій та ремінісценцій. Його творчість є яскравим прикладом теорії інтертекстуальності «у дії», адже творча спадщина Шекспіра вписує себе в історію людства, виступаючи одночасно у якості метатексту та претексту, і дає змогу довести, що текст не «помирає» після написання, а стає її невід'ємною частиною та продовжує розвиватися.

Проблеми інтертексту розглянуті також канд.філол.наук, доц. Е.Г.Паповянц. У доповіді «Аргументативний потенціал цитації у сучасній англomовній пресі», відзначено, що

персуазивно-аргументативна цитація, перетворена на елемент впливу автором газетного тексту, є особливим ціннісно-орієнтованим макротипом мовленнєвого акту, що має специфічні умови реалізації, ілокутивну мету, яка характеризується значним структурним обсягом і складним семантично-прагматичним змістом.

Перспективу дослідження тексту пародії як інтертексту Н.М. Чуприна бачить у аналізі простих (прозаїчних та віршованих) форм взаємодії пародійного тексту з прецедентним текстом – на рівні змісту, власних назв, форми, жанрових особливостей композиції та структури твору, а також складних – декількох прецедентних текстів, які знаходять своє відтворення у тексті пародії або «колажі» – простих та складних.

На форумі також дискутувались питання *дискурсивного аналізу*. Д-р філол. наук, проф. В.І. Карасик (м. Волгоград, Росія) у статті на тему «Модельовання дискурсу: параметри, одиниці, формати спілкування» відзначив, що беручи участь у спілкуванні, люди оформлюють свої інтенції у вигляді комунікативних вчинків, які відповідають прийнятим у суспільстві форматам спілкування – комунікативним жанрам. Людина має право обрати той чи інший комунікативний жанр, внести в нього особистісне забарвлення, але не може свавільно змінювати канони жанру і в цьому сенсі являє собою «полоненого» мови. Ламання жанрових канонів призводить до перегляду усіх параметрів комунікації. Жанрові канони відносно стабільні, не піддаються модифікації. У ситуації спілкування жанри можуть перетікати один до одного, але існує комбінаторика жанрів та жанрових переходів, природне спілкування являє собою вільну комунікативну взаємодію людей, яка обмежена жанровим перемиканням.

Слід відзначити цікаві доповіді О.В. Омецинської (м. Житомир) «Прагматичні аспекти портретного опису в художньому реалістичному дискурсі»; Т.М. Рашевської (м. Харків) «Особливості дискурсу докору»; Т.В. Товстенко (м. Київ) «Роль дієслова у відображенні точки зору комунікантів в англомовному газетному дискурсі»; Т.В.Черненко (м. Чернівці) «Конверсеми як засіб когезії англомовного фінансового дискурсу»; А.В. Ярхо (м. Харків) «Компонент ACKNOWLEDGMENTS у сучасному англомовному фінансовому дискурсі»; Г.І. Барташової (м. Харків) «Просодія як засіб вираження асиметричності стосунків комунікантів у авторитарному дискурсі», І.І. Морозової (м. Харків) «Мовленнєва поведінка в контексті культури».

Стендова доповідь Г.В.Ейгера (Хамельн, Германія) зацікавила розглядом проблеми комунікативних масок, під якими розуміється комунікативна поведінка, невласлива особистості, але придбається нею на певний час для вирішення поставлених задач. Вчений виділяє наступні види масок: «свій», «самозванець», «автор-містифікатор», «невідомий», «пересмішник», «театральні маски», «удаваний хворий», «автор». Г.В.Ейгер вважає, що

виявляється цікавим дослідження комунікативних масок у зв'язку з комунікативними типажами, персонажами та соціально-комунікативними ролями, а також рисами особистості.

Проблеми комічного та його різновидів – одна з актуальних тем форуму. Цікаві доповіді підготовлені на теми: «Графічні засоби та прийоми мовної гри в газетному заголовку (на матеріалі англomовних Інтернет - видань)» (Р.Р. Гнатківська, м. Львів); «Гумор нонсенсу» (Л.П. Гончаренко, м. Харків), «Дитячий гумористичний дискурс» (А.Г. Гусева, м. Харків), «Омовлення діючих осіб у текстах несерйозного жанру» (І.К. Кобякова, м. Суми); «Типові учасники комічного інституціонального дискурсу» (О.К. Лобова, м. Харків); «Феномен жарту» (В.О. Самохіна, м. Харків); «Композиційні аспекти аналізу вербального гумору» (О.О. Чорновол-Ткаченко, Є.С. Найдіна, м. Харків).

На дискусійному круглому столі «Сучасні лінгводидактичні дослідження» висвітлені питання міждисциплінарності як особливості формування професійної соціокультурної мовної компетенції студентів; ролі вчителів та студентів; закріплення лексичних та граматичних навичок студентів, (О.М. Болдіна, О.В. Іваніга, Т.К. Меркулова, В.С. Кузьміна, І.О. Свердлова та інші).

Не залишилися поза увагою і *функціональні аспекти комунікативної стилістики, актуальні питання синтаксису, семантики та прагматики* у сучасній парадигмі знань. Заслужують на увагу доповіді д-ра філол.наук Ю.О. Шепеля «Синоніміко-антонімічні відношення дієслів і слів, пов'язаних з ними дериваційно», канд.філол.наук В.В. Богдана «Диференціація споріднених синтаксичних одиниць на текстовому рівні», канд.філол.наук О.М. Складенко «До питання про формування топоформантів у географічних назвах США» та багато інших.

На заключному засіданні були підведені підсумки і прийнято рішення форуму. В відгуках голів засідань було відзначено, що в ході пленарного засідання, дискусійних «круглих столів» заслухано в загальній сукупності більш ніж 80 науково-методичних доповідей і практичних повідомлень, які внесли значний внесок у рішення проблем, які дискутувались. Учасники відзначили високий рівень організації і проведення форуму і висловили подяку його організаторам. Від імені організаторів декан факультету В.Г. Пасинок подякувала усіх присутніх за плідну участь в роботі форуму.

Голова Форуму, канд.філол.наук, проф.,
завідувач кафедри англійської філології
ХНУ імені В.Н. Каразіна

В.О. Самохіна